

Bloemrijke graslanden in het voorjaar met volop echte
koekoeksbloemen in natuurgebied De Hilver

Foto Dion Heerkens

POSITIEVE SAMENWERKING BOEREN EN STAATSBOSBEHEER IN WEIDEVOGELKERNGEBIED DE HILVER IN BRABANT

'HET KWAAIE MET HET GOEIE NEMEN'

Negen boeren spelen sinds 2012 een rol in het uitvoerende beheer van herinrichtingsgebied De Hilver onder Tilburg. Daarbij nemen ze ook verantwoordelijkheid voor moeilijker doeltypen als vochtige hooilanden, natte schraallanden en moeras. Staatsbosbeheer durfde de uitdaging aan te gaan. Tijd voor een tussenbalans.

TEKST | UDO PRINS, BART TIMMERMANS & DION HEERKENS

FOTO'S | UDO PRINS & DION HEERKENS

Met De Hilver gingen de boeren en Staatsbosbeheer een flinke uitdaging aan. Niet alleen bestond het gebied van ruim 250 ha voor de helft uit 'moeilijke' natuurdoeltypen (moeras, nat schraalland en vochtig hooiland), maar voor het hele gebied gold ook nog een overlappende weidevogelstelling, waardoor naast floristische doelen ook altijd de weidevogelstellingen meegewogen moesten worden in de beheerbeslissingen. Daardoor en omdat er veel strijd was geleverd bij het tot stand komen van dit natuurgebied, werden alle verrichtingen in het gebied, zeker voor wat betreft de betrokkenheid van de boeren, nog eens extra onder de loep genomen door zowel betrokken natuurclubs, de provincie als zelfs het rijk. En dat dan nog in een bewogen tijd waarin Staatsbosbeheer met flinke bezuinigingen werd geconfronteerd en

6 Als het hier ging lukken was dit een indicatie dat het elders ook mogelijk was.

Foto Udo Prins

Foto Udo Prins

Natuurgebied Helsbroek met geiten van Anton van der Bruggen

'Als boer moet je bereid zijn om ook te leren kijken als een ecooloog of bioloog.'

de uitwerking van de nieuwe GLB voor veel onzekerheid zorgde. Kortom: als het hier ging lukken was dit een indicatie dat het elders ook mogelijk was.

Om met de betrokken partijen uit de impasse van tegenstellingen en wantrouwen te komen, is er in de beginperiode veel aandacht besteed aan kennismaking en kennisdeling. Boeren, bestuurders, boswachters, ecologen en vrijwillige vogelaars zijn jaarlijks meerdere keren bij elkaar gekomen in het veld en om tafel om van elkaar te leren en begrip te krijgen voor elkaars kennis en doelen. Daarbij stond steeds het halen van natuurdoelen centraal, maar was er ook veel aandacht voor uitvoerend beheer, zowel praktisch uitvoerend als financieel. Ook was er aandacht voor de mogelijkheid van inpassing van dit beheer in de bestaande agrarische bedrijfsvoeringen van de betrokken boeren. Tussen Staatsbosbeheer en de boeren werd gewerkt met een volledig open boekhouding waardoor werkelijke kosten en opbrengsten voor de betrokken partijen goed zichtbaar werden. Na vijf jaar van pionieren is daarbij een goede samenwerking tot stand gekomen die voor zowel de natuur als de betrokken boeren vruchten begint af te werpen.

De groep van boeren pachten het gebied als een 'package-deal', waarbij de verschillende natuurdoeltypen in het gebied bij elkaar genomen worden. Zo kan het naar

verwachting duurdere beheer van de kernpercelen voor een deel betaald worden van eventuele kostenbesparingen op 'makkelijker' randpercelen in het gebied. Voor deze vorm van beheer wordt er gezocht naar een centraal aanspreekpunt, waardoor communicatie en administratie efficiënter kan verlopen. Dit wordt echter beperkt door restricties in maximale aanbestedingsgrootte van de terreineigenaar, en hiervoor is het zoeken naar de ideale vorm nog in volle gang.

Het kunnen leveren van maatwerk blijkt het grootste voordeel te zijn van de samenwerking tussen boeren en natuurbeheerders. Landelijk is in het natuurbeheer een trend waarneembaar waarbij steeds meer gewerkt wordt met landelijke aanbestedingen voor uitvoerend beheer. Grote loonwerkers met aangepaste machines tekenen hierbij in tegen een concurrerend lage prijs, maar kunnen dit alleen wanneer hele grote gebieden in één keer worden afgemaaid en afgevoerd. Dit gaat sterk ten koste van het vaak gewenste mozaïekbeheer waarbij sommige percelen vroeg, andere percelen wat later en percelen met waardevolle flora of fauna pas laat worden gemaaid. De Hilverboeren bleken in staat om dit maatwerk per perceel wel te kunnen leveren omdat zij dicht op het gebied zitten en snel kunnen schakelen. Dit is een leerproces geweest, dat na enkele jaren zijn vruchten heeft afgeworpen. Bijkomend voordeel daar-

bij is dat wanneer gebruik wordt gemaakt van soms schaarse droge periodes er met veel goedkoper materieel kan worden gereden en er een veel waardevoller product van deze hooilanden kan worden geoogst (structuurrijk voer of strooisel in plaats van compost). Dit vertaald zich tevens in veel lagere beheerkosten (Tabel 1). Dit verschil kan oplopen tot €550/ha wan-

van nieuwe afzetactiviteiten. Door via de producten duidelijk te maken dat deze voortkomen uit een bijzonder natuurgebied worden burgers en consumenten meer betrokken bij het hele gebiedsproces. Zo ontstaat er meer begrip en waardering voor de geleverde inspanningen om een uniek deel van Brabant in te richten en te onderhouden. Zo heeft een betrokken

Foto Dion Heerkens

Foto Udo Prins

neer bijvoorbeeld vochtig hooiland niet met de rups hoeft te worden gemaaid en als compost moet worden afgevoerd, maar onder droge omstandigheden met een gewone trekker op ballonbanden en als hooi kan worden geoogst (zie saldoberekening).

Het financiële resultaat van ‘makkelijke’ natuur bleek echter duurder uit te vallen dan verwacht. Percelen waarbij verpachting aan boeren vaak nog €100-€200 pacht per hectare per jaar opbracht, bleken in werkelijkheid met het nauwkeurig bijhouden van kosten en baten helemaal geen winst op te leveren maar kwamen in De Hilver €130/ha en €180/ha hoger uit dan de opbrengsten uit het maaisel. Met name een snel verslechterende graslandkwaliteit (dominantie witbol en fioringras), uitgestelde maaidata, lage rijsnelheden vanwege gebrek aan egalisatie en het moeten rijden met kleiner materieel ter voorkoming van verdichting en het uitmaaien van wild zorgen al snel voor het oplopen van de kosten en het teruglopen van inkomsten uit maaisel. Hoewel de toenemende GLB-vergoedingen voor deze gronden hiervan wel een deel goed gaat maken in de toekomst zijn dit saldi die de afgelopen jaren geen pacht, maar een beheervergoeding rechtvaardigen.

Een bijkomend voordeel van de samenwerking is dat betrokken boeren hun producten met een extra meerwaarde naar de markt kunnen brengen. Zo is een deel van de boeren in De Hilver bezig met het ontwikkelen

recreatieondernemer in het gebied de stap genomen om een deel van zijn inkomsten ter beschikking te stellen aan het uitvoerende beheer in het natuurgebied.

Niet voor alle boeren. Hoewel het gebiedsproces in de Hilver heeft aangetoond dat boeren een belangrijke rol kunnen spelen in een kwalitatief goed en kostenefficient beheer van kwetsbare natuur, is dit niet voor alle boeren weggelegd. Zoals de boeren in het begin tegen elkaar zeiden: je moet bereid zijn het kwaaie met het goeie te nemen. Als je deze samenwerking serieus aan wilt gaan, moet je als boer bereid zijn om ook te leren kijken als een ecoloog of bioloog. Je moet in staat zijn los te laten dat grasland alleen waardevol is wanneer er 10-12f tds/ha aan hoogkwalitatief voer van af komt. Dit vraagt aanpassingen aan de bedrijfsvoering, je vee-stapel en op lange termijn misschien je stalinrichting. Anderzijds is het essentieel voor natuurbeheerorganisaties om zorgvuldiger de boeren te kiezen waar ze mee samen werken. Wanneer een boer enkele honderden euro's pacht over heeft voor natuurpercelen is het zeer de vraag of deze boer dit met de juiste motivatie doet. Door wel bewust te kiezen voor samenwerking met een natuurgezinde boer kunnen natuurbeheerorganisaties er voor zorgen dat het omliggende agrarische landschap eerder extensiveert en vergroent. ■

Udo Prins en Bart Timmermans, beide Louis Bolk Instituut
Dion Heerkens, BION Food & Agriculture

Foto 1 en 3 Boeren, boswachters en vrijwillige vogeltellers die samen vogels kijken in het natuurgebied De Hilver
Foto 2 Veldbezoek in het natuurgebied De Hilver met Staatsbosbeheer en de negen boerenbeheerders. Beoordeling op aanwezigheid van wormen en andere bodeminsecten als voedsel voor weidevogels.

Tabel 1. Saldoberekening beheer vochtig hooiland, met bruto en netto kosten voor vier beheeropties waarbij maaien met de trekker en hooi maken voor strooisel (links) de goedkoopste was, en maaien met de rupstrekker en compost afvoeren (rechts) de duurste.

	Ballontrekker			Rupstrekker
	Hooi voor strooisel	Compostering lokaal	Afvoer compost	Afvoer compost
	€/ha			
Maaien, balen en afvoer	-€ 350	-€ 350	-€ 350	-€ 700
Waarde maaisel/compost	€ 65	€25		
Kosten compost (lokaal of afvoer)		-€ 110	-€ 150	-€ 150
	-€ 285	-€ 435	-€ 500	-€ 850